

Les fires i els mercats dels pobles i ciutats de Mallorca

SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS

*Catedràtic d'Història Contemporània
Universitat de les Illes Balears*

Resum

Les fires i els mercats representen una important tradició històrica i, a vegada, una gran transcendència patrimonial, econòmica, social, cultural i d'oci. La seva evolució és gairebé constant i les transformacions que han tingut són espectaculars.

Paraules clau: fira, fires, mercat, evolució històrica

Abstract

Fairs and markets represent an important historical tradition and at the same time, a great heritage, economic, social, cultural and leisure significance. Its evolution is almost constant and the changes that have taken place are spectacular.

Keywords: fair, fairs, market, historical evolution

En els moments actuals, la importància dels mercats i fires per a la població mallorquina i pels turistes és indubtable. El mercat del dimecres a Sineu ja és un cas paradigmàtic de massificació i on turistes i gent de tot Mallorca s'hi troba. Molts són els mercats que els diversos dies de la setmana tenen una presència rellevant de venedors, compradors, gent que passeja...

La perspectiva que plantejgem té diverses vessants. Hem començat fent referència explícita als mercats a l'aire lliure de tots els dies de la setmana i a tots els pobles de Mallorca. La importància comercial i d'oci és prou destacable, tot i així hem de precisar que tenen també molta rellevància els mercats de cada dia, coberts, normalment a edificis ben significatius i que es troben a les principals ciutats i a alguns pobles.

Tots els mercats, i més endavant també ens referirem a les fires, han tingut un paper fonamental com a creadors de vida urbana i han estat, i són, importants per als visitants.

De fet, els mercats amb edifici amb activitats, bàsicament de compra i venda de productes (fonamentalment d'alimentació) són un observatori privilegiat de la ciutat, de la seva arquitectura i de la societat.

L'evolució històrica dels mercats ha estat constant. Tradició i innovació s'han interrelacionat. Avui, el mercat de l'Olivar i de Santa Catalina a Palma són una mostra d'evolució i d'innovació i les activitats que s'hi desenvolupen van molt més enllà del que estava tradicional i concebut pel conjunt de la ciutadania fins a temps recents. Però, no hem de deixar en absolut de banda, a Palma, la importància i significació de les activitats que es desenvolupen en el mercat de Pere Garau que, en gran part, segueix una evolució diferenciada.

Les fires i els mercats dels nostres pobles i ciutats representen un ric patrimoni cultural i tenen una rellevància social i econòmica molt important. Podem afirmar, al mateix temps, que també representen aspectes fonamentals de la nostra identitat.

En el moment actual, quan parlem del tema partim de la tradició però també dels canvis que s'han produït i de les innovacions que es donen.

Des de la perspectiva turística, el seu impacte és importantíssim a la llarga de tot l'any. Mercats, majoritàriament setmanals, amb caires d'especialització amb un tipus d'activitat comercial i amb productes locals sempre. Les fires, bàsicament anuals, es donen durant tot l'any, si bé les tradicionals es duen a terme més a la tardor i a la primavera.

A l'hora de definir el mercat partim d'una concepció clàssica que s'ha repetit, malgrat les innovacions, a la llarga de la història. Afirmaríem que es tracta d'una reunió setmanal, al·loc públic, de productors, mercaders i compradors finals per a fer intercanvis de productes agraris i d'altres a l'engròs i a la menuda.

La tradició dels mercats ens situa en un ampli ventall cronològic des del privilegi de Jaume II, del 7 de juliol de 1302, fins a l'actualitat. Cada dia de la setmana, hi ha mercat avui en dia a uns pobles i ciutats o a uns d'altres i el ventall de productes que s'ofereixen de cada vegada són més variats. Els productes derivats de l'agricultura local, de proximitat, continuen però també es venen molts de productes importats. Els productes artesanals, certs productes industrials també hi tenen rellevància.

Des del dilluns al diumenge la geografia dels nostres mercats fa que siguin visitats per molts de ciutadans i l'impacte del turisme, des dels anys seixanta fins a l'actualitat, ha fet que molts d'ells hagin evolucionat i s'hagin transformat constantment.

Les fires les podem concebre com a un mercat extraordinari. Tradicionalment, reunió periòdica de productors, intermediaris (mercaders, negociants i marxants) i compradors finals per dur a terme intercanvis de bestiar, productes del camp, manufactures diverses de ferro, llana i fang, teixits... celebrades en llocs públics i dies assenyalats que, sovint, són de festa a la localitat a on es fa.

Les diferències entre mercats i fires són importants: el volum, la periodicitat, el caràcter territorial, locals, insulars, comarcals. De fet, des d'una perspectiva tradicional, les fires s'entenen, en gran part, com a coordinadores i integradores dels mercats. Desde l'edat mitjana fins a avui en dia, les fires han tingut una gran presència. La potenciació de la comercialització dels productes locals de la terra, primer a les primaveres i després tot l'any, i als darrers temps també en comercialització i gastronomia de productes de la mar.

Eren considerades fires majors a la tardor el Dijous Bo d'Inca i la Fira de Lluçmajor i, a la primavera, les fires del primer diumenge de maig de Sineu i el tercer diumenge de maig de Manacor. Moltes altres fires s'han afegit. S'ha celebrat recentment el 150 aniversari de la Fira de Santa Maria...

Els aspectes festius i socials, els productes nous que s'ofereixen, el caràcter industrial i artístic que han agafat el conjunt de la fires són aspectes que marquen l'evolució i l'impacte de les fires tradicionals i de les més recents.

Hem d'afirmar que, tant les fires com els mercats, són llocs d'atracció popular i de curiositat antropològica, objecte d'anàlisi de la diversitat i la universalitat que caracteritzen les societats mediterrànies. A través del coneixement dels productes que s'exhibeixen i dels costums i tradicions que s'hi manifesten, es pot entendre la complexitat de la societat.

Els mercats i les fires són un dels signes d'identitat més acreditats i mostren una capacitat de transformació constant a l'hora que continuen essent institucions tradicionals. Són aparadors de les cultures i de les identitats. Els elements mediambientals i els trets culturals poden ser observats pels visitants i expliquen l'afluència de distints perfils deturistes.

De cara al futur, els mercats i les fires continuaran ocupant un lloc central i de mirall social i cultural.

El paper de la fira, el mercat i la festa ha estat sempre present, desde segles enrere, entre la població mallorquina, tal i com testimonien les fonts històriques. Desde distintes formes de transmissió, oral i popular, fins als mateixos mitjans de comunicació del passat i del present, les nostres fires, festes i mercats hi ha estat sempre presents, i reflecteixen una realitat d'extraordinària importància i arrelament social. En aquest sentit, són reiterades les referències a aquest variat i divers patrimoni cultural entre les obres d'autors fonamentals com Pere d'Alcàntara Penya, l'Arxiduc Lluís Salvador o les guies més significatives.

Respecte a les nostres fires i mercats, l'esdevenir històric situa una gran quantitat de fires mallorquines en els antics mercats de la baixa edat mitjana. Aquests esdeveniments, on es reunien productors, intermediaris i compradors per a dur a terme transaccions comercials relacionades, sobretot, amb productes del camp i de la mar, ja ens és reflectida en textos del mateix Ramon Llull.

Malgrat que la generació del mercat va tenir un origen espontani, s'atribueix la posada en marxa a Mallorca al rei Jaume II i a les seves disposicions encaminades a fomentar-lo. L'historiador Josep Maria Quadrado ens dóna a conèixer en els seus escrits com Jaume II realitzà una sèrie de reformes en els privilegis atorgats al Regne de Mallorca pel seu pare Jaume I, entre altres aspectes, la normativa penal i processal, l'ordinació del sistema municipal, l'abastiment i els mercats. Aquesta mateixa normativa establia un sistema monetari pel territori amb una sèrie de disposicions sobre la moneda, el seu establiment, i declaracions sobre intercanvis amb altres monedes, que globalment afavoriren el tràfic comercial interior i exterior a les nostres contrades.

Les viles mallorquines durant l'edat moderna organitzaren bona part dels afers comercials, entre els quals hi tenien cabuda les fires i mercats, des de les mateixes institucions públiques. L'economia en aquests moments s'ordenava entorn a una agricultura de subsistència, fonamentada en el conreu dels cereals i, en menor mesura, de la vinya i l'olivera, activitats que, per la seva precarietat en termes productius, afavoriren que periòdicament es produïssin caresties alimentàries entre la població. Aquesta situació va motivar que des dels distints consells de la Universitat, òrgans rectorats de les localitats mallorquines d'aquesta època, i configurats per institucions com el batle, els jurats, o consellers, s'organitzés l'administració i el proveïment dels productes més necessaris com la carn, el peix, l'oli, la sal i, sobretot, els cereals.

Bona part de les viles mallorquines comptaven en aquesta època amb la *botiga* o *quar-tera*, que era un magatzem municipal on es traficava amb grans sense que existís, en principi, cap ànim de lucre. Al capdavant d'aquest establiment s'hi trobava la figura del *botiguer*, un càrrec que era designat pel Consell de la Universitat per un període d'un any. La venda de carn es definia, com passava amb els cereals, com una facultat pública, propietat que la Universitat exercia arrendant-la anualment a la figura del *carnisser*, el qual com contraprestació, afrontava una taxa municipal coneguda coma *sis*a.

Per la seva part, el peix esdevenia també un producte molt important dins la dieta alimentària. A molts pobles es constata a partir de documentació històrica la presència de peixateres que venien peix fresc isalat.

La venda d'aquests productes que acabem d'esmentar se circumscriu a l'acatament d'una sèrie de prescripcions com eren: la taxació periòdica dels preus, la venda en llocs condicionats per aquesta funció i la utilització dels pesos i mesures establerts. Aquestes eren unes disposicions que globalment tenien com a única finalitat permetre l'accessibilitat de la major part de la població a aquests aliments.

La figura pública que s'encarregava en aquests moments del bon funcionament del sistema comercial de les viles era el *mostassaf*. Es tractava d'un magistrat municipal al qual es confiaven feines com la inspecció dels pesos i mesures, la vigilància del mercat, o el cobrament de taxes. La seva instauració es remunta a l'any 1336, moment en què s'introduirà a cadascuna de les viles de Mallorca, seguint el model o patró del *mohtasib* de les poblacions hispanomusulmanes, perdurant la seva figura fins al segle XVIII.

Diversos foren els sistemes adoptats per a l'elecció del *mostassaf*. Mentre que en un primer moment fou designat directament pel mateix governador o lloctinent reial d'entre quatre noms elegits pels jurats, a partir de 1464 s'adoptà el procediment nou com és el de *sac i sort*. Aquesta pràctica, en un principi triennal, i després anual, es resolia primerament amb la designació de les persones considerades aptes per a cadascuna de les magistratures locals. Després se'n col·locaven els noms dins un sac i, finalment, es bestreia a sort el cognom d'un dels elegits. Aquest sistema, que en terminologia actual podríem considerar com a molt democràtic, quedava parcialment pervertit, ja que les autoritats tan sols ficaven certs noms dintre els sacs.

Un cop exposat com era el funcionament intern de les fires i mercats durant l'edat moderna, pot semblar que totes aquestes mesures que hem vist de regulació, funcionament o restricció podien tenir un aspecte clarament restrictiu pel mateix desenvolupament comercial, però malgrat això, tot pareix indicar que hi va haver un fort creixement dels mercats i del es fires, sobretot d'aquestes darreres, que com a mercats extraordinaris que eren, gaudien des dels seus inicis d'una gran transcendència social i econòmica.

Les fires, a diferència dels mercats, gaudien ja a l'època d'un àmbit d'influència comercial i fins i tot de tota Mallorca. Per a molts historiadors aquesta rellevància socioeconòmica que reunien les fires havia repercutit en altres aspectes i qüestions alienes al propi mercat extraordinari. En aquest sentit, les fires constituïen un element de referència bàsica a l'hora de fixar el preu d'alguns productes o la liquidació d'alguns negocis, el pagament de censals, l'establiment o rescissió de contractes d'avitgeria, la contractació de missatges, etc., elements sens dubte que justifiquen els nombrosos llaços entre fires i mercats i món rural.

Baix el nostre punt de vista, malgrat existeixi un pensament generalitzat d'atribuir a les fires aquest tipus de pràctiques paral·leles, és també veritat que la qüestió resulta un poc difícil de precisar, sobretot pel que es refereix a l'establiment i rescissió de contractes d'amicteria i demissatges.

En aquest sentit, la inconcreció de les dates d'aquests mercats extraordinaris podria haver conduït, segons la nostra opinió, a la recerca de fites temporals més concretes per a aquest tipus de negociacions, com són la Mare de Déu d'Agost (15 d'agost) —coneguda popularment com a *Mare de Déu dels Pagesos*—, la Mare de Déu dels Missatges (8 de setembre) i Sant Miquel (29 de setembre).

Durant la primera data sabem que es constituïen, actualitzaven o interrompien els contractes d'amicteria entre senyors i pagesos, una fita que coincidia, dins el calendari agrícola, amb l'inici de la collita de l'ametlla. Aquest fet fa que siguin comunes dites populars mallorquines com "entrar en ametlles", que significava de forma explícita que l'entrada a la finca es realitzava abans de la recollida d'aquest fruit.

Amb els mes de setembre, arribava la ja esmentada Mare de Déu dels Missatges, en la qual s'estipulaven els compromisos amb aquests jornalers. Els missatges seran una figura molt comuna dins la societat mallorquina pre-turística, dins la qual s'aplegava personal d'allò més divers com els soguers, que eren aquelles persones que tenien cura del bestiar major, com els cavalls, muls, ases i someres, els parellers, que eren aquelles que tenien com a tasca llaurar la terra, els que es dedicaven al manteniment de la casa de la possessió i annexes, els porquers, que tenien cura dels porcs de la finca, etc.

Els llaços de treball que mantenien aquests missatges amb els majorals i amos eren decaire anuals i s'establí en aquesta data, moment en què dins el calendari agrícola mallorquí s'iniciaven moltes jornades al camp. El vincle entre ambdós es convenia de paraula i s'havia de mantenir obligatòriament durant tot el període prescrit. De forma idèntica al cas anterior, trobarem dites populars que reflecteixen aquest tipus de lligams com "entregar el llençol", forma inequívoca d'indicar la ruptura d'un compromís establert, ja que aquesta peça de roba adquirida amb l'establiment del conveni hauria servit al missatge per a dormir sobre la palla del sostre, a la pallissa de la possessió.

Altres indicadors que evidencien la relació entre fira i món rural els trobem també dins el propi calendari de fires de Mallorca, sobretot pel que fa a les dates i mesos de celebració. En aquest sentit, maig ha marcat des d'antany l'inici de la temporada de fires a l'illa, un programa que s'encetava, fins a la creació en temps ben recents de la fira de Ses Salines, el primer diumenge de mes amb la Fira de Sineu que continuava la següent jornada dominical amb la Fira de Maig de Felanitx. El calendari de fires s'ha mantingut destacant les del mes de maig, juny i les de la primavera d'hivern. Al mateix temps, s'han incorporat al calendari fires al mes d'abril, al mes de setembre i, pràcticament, durant tot el calendari. Al final del text s'inclou el calendari de les fires i mercats de Mallorca del 2016.

Pel que fa a la naturalesa dels productes que podíem trobar en aquestes fires, cal dir que aquest aspecte ha variat de forma molt significativa si ho comparem amb l'actualitat. Anys enrere, els productes que podíem trobar en el Dijous Bod'Inca o en les fires de Lluçmajor, eren sensiblement diferents.

L'obra de test, plats i escudelles, hi era sempre present. La fira era també lloc de parada de firers que mercadejaven amb capells, txisteres, sabates i espadenyes. Hi havia herbolaris que exposaven tota casta de productes.

Es venia roba com camises de llista i d'indiana, calçons i faldons, davantals de llista, en definitiva gènere per a treballar. Hi tenien cabuda molts mestres artesans, com els ferrers, especialitzats en l'elaboració de llimes i que nodrien els serrallers de la vila, els romaners, que es dedicaven a la venda de romanets i peces de totes mides i sistemes, el ferrer de tall i el ferrer grosser. Altres productes i figures que també hi tenien cabuda eren l'obra de fang i vidre, el dolç de les torroneres i gelaters, picarols i esquelles, els mercaders de bestiar, s'obra fina dels argenters del carrer de la Plateria de Palma, mobiliari per a la casa o escales de tota casta i mida.

Avançant el temps, les fires a l'època contemporània, desde finals del segle XIX, com a mercats extraordinaris que eren, i pel fet de tenir una repercussió no sols local, sinó també comarcal, eren el marc idoni pel desenvolupament d'actes de caire festiu, iniciatives varies que arreglegaven multitud d'actes culturals, esportius, musicals, folklòrics i lúdics, i que demostraven les connexions entre fira i festa. A vegades, la política també era present, sobretot en propaganda dels que detentaven el poder.

L'apartat musical el conformaven, en gran mesura, els concerts de les bandes de música, locals i foranes, i les ballades populars que se celebraven a les places dels pobles. Amb l'arribada del cinema, aquesta activitat s'incorporà dins la proposta lúdica i d'entreteniment del programa festiu de les fires a molts de pobles de Mallorca. La projecció a moltes localitats la realitzaven companyies ambulats, un fenomen que generava una expectació inusitada a l'època i que trobem reflectida en diverses publicacions del moment com el setmanari *El Felanigense* l'abril de 1897:

«Mañana por la noche, el público felanigense disfrutará por primera vez de la ocasión de apreciar el espectáculo más sorprendente de nuestros días, el maravilloso cinematógrafo, cuya presentación debe hacerse en nuestro teatro. Mediante esta última novedad de las novedades, los ausentes y hasta los muertos parecen vivir y moverse con sus gestos y movimientos naturales».

Tornant al caire més mercantil i econòmic de la fira, podem afirmar, a partir de l'anàlisi de diverses mostres mallorquines, que fira i economia eren també dos elements que discorrien paral·lels i que mantenien una relació de directa proporcionalitat, fixació que va tenir la seva màxima expressió en diferents moments de la seva evolució. A tall il·lustratiu apuntarem les greus conseqüències que sobra la fira va generar la crisi de la fil·loxera, la crisi de 1929 o la Guerra Civil espanyola.

Un esdeveniment cabdal pel funcionament de les activitats comercials, no tan sols les fires, sinó també els mercats setmanals i diaris, va venir determinat per l'adopció del sistema mètric decimal, disposició que entrà en vigor després de l'aprovació de la *Ley de Pesas y Medidas*, de 8 de juliol de 1892, i que afectava tots els estaments públics dependents de l'Administració, comerços, magatzems, fires, mercats i parades ambulants.

L'Arxiduc Lluís Salvador, a l'obra *Die Balearen* de 1890, tracta com en aquests primers moments es donava una situació de concomitància entre els dos sistemes.

Des de començaments del segle XX s'anaren intensificant les activitats firals mentre es mantenien els mercats tradicionals. Aquesta dinàmica tan sols es veié truncada, en aquests albars de segle, per la crisi de 1917 i 1918 o el final de la I Guerra Mundial, amb importants problemes de queviures i una important especulació, a la vegada que es donà l'any de la grip.

Els anys vint representaren alguns aspectes novedosos en general i d'activació econòmica. La tradicional emigració de molts de pobles i ciutats encara continuava, però minvà en algunes localitats. Les indústries i l'activitat comercial en general havien agafat força.

A finals dels anys vint la crisi econòmica afectà globalment. L'atur era ben present els anys trenta i es donava una certaincertesa..

El final de la II República, amb el cop d'estat que dona lloc a la Guerra Civil, significà un fort trencament de la nostra societat. Tots els esdeveniments socials i polítics afectaren directament les fires, mercats i festes. Es donaren supressions en certs moments, els programes festius i lúdics que acompanyaven habitualment a les fires desapareixen o es deslluïen, sobretot pel que fa a la varietat i qualitat dels mateixos. Així i tot, per part de la població i també desde les institucions s'intentà activar les fires i mercats en tot moment. Quan arribaven les dates de les fires es donava una reactivació general i il·lusió col·lectiva. Durant l'any, aquestes dates eren sens dubte un referent lúdic, festiu i cultural entre la població.

Durant la postguerra, anys de fam i de cartilles de racionament, les fires i els mercats es ressentiren, tornant-se activar progressivament a les acaballes dels anys quaranta i principis dels cinquanta. En aquestes etapes és molt important detectar l'estraperlo i el contraban. A mesura que es va anar donant l'anomenat *Desenvolupisme*, en què la producció i el consum augmentaren i en què es donaren les primeres fases del desenvolupament turístic de masses, es començaren a percebre canvis importants.

Augmentaren les activitats firals, augmentaren les dimensions dels mercats, es diversificaren els programes festius, un procés que abocaria la fira i el mercat cap a una pèrdua relativa del seu valor tradicional i característic als anys vuitanta, dinàmica que es veu acompanyada si més no, en els temps presents, per l'obertura d'un debat en el qual es fixen nous horitzons i noves expectatives sobre allò de haseri ha de representar la fira i el mercat.

En temps recent podem dir que es donen simultàniament a dins Mallorca activitats en fires i mercats de tipus tradicional i altres de novedoses. Com a mostra d'això, es mantenen i recuperen certs elements configuradors com són el bestiar, de la mà de mostres d'animals i concursos de races autòctones. A més, s'incorporen nous elements com les parades amb productes artesans, industrials, i ecològics, servint a més de marc idoni per a les institucions públiques per a donar a conèixer moltes de les seves iniciatives.

Un element també vertaderament novedós vindrà representat per la creació a molts de pobles de Mallorca de fires noves entorn a un fet o un tema. Es tracta de fires que en general s'estan institucionalitzant amb força com ara la Fira des Caragol de Sant Jordi, la Fira de l'Esclatasang de Mancor de la Vall, la Festa des Sequer a Lloret de Vistalegre, la Fira del'Olia Caimari, la Fira de la Perdiua Montuiri, la Fira de les Herbes Aromàtiques a Selva, la Fira del Dolç a Esporles, i dels Bolets a Sant Llorenç, de s'Ametlla a Son Carrió i a Santa Margalida, de sa Llet d'Ametlla al Pla de na Tesa, la Fira de s'Arròs de sa Pobla, la de l'Albercoc a Porreres, la del Meló a Vilafranca, la Fira del Vi de Pollença o del Vi i el Formatge a Estellencs, entre d'altres. En aquest sentit hem d'afirmar la importància de les fires lligades als productes de la mar com la Fira de la Llampuga de Cala Ratjada, la Fira Nàutica i Gastronòmica de la Sípia a Alcúdia, la Fira Gastronòmica del Pop de Portocolom, la Fira del Calamar i de l'Esport Nàutic de Can Picafort, la Fira de la Gamba i el Gerret a Sóller i, fins i tot, la Fira de la Sal de la Colònia de Sant Jordi.

Fires de temàtiques de distinta significació són per exemple: la Fira des Fang de Marratxí, la Fira de sa Sabata de Lloseta, la Fira Artesanal d'Algaida.

Un element comú a totes elles és la gran aflluència de gent del poble, de la comarca i de tota Mallorca. Des d'un punt de vista turístic les fires i mercats esdevenen un element de referència. Les possibilitats dins el mercat turístic són molt importants desde diversos punts de vista: són un element de desestacionalització, omplien l'oferta cultural, donen a conèixer millor molts pobles d'interior de l'illa, tenen un efecte econòmic multiplicador, i baix el nostre punt de vista, reflecteixen la nostra identitat cultural i social com a poble.

Del calendari de fires i mercats podem comprovar, per una banda, com els aspectes més tradicionals i les innovacions s'intercalen donant forma a nous models d'activitat, d'entre els quals hom destaca la fira temàtica. I per altra, constatarem l'interès que tenen aquestes activitats per moltes iniciatives empresarials, fet que els dona un vertader impuls.

Les fires i mercats a l'actualitat són vertaderes trobades de masses on els aspectes econòmics tenen una gran transcendència, on perviuen aspectes tradicionals i es presenten noves activitats. L'oci i la festa, en general, són habituals. Algunes alternatives s'han presentat davant la pèrdua d'identitat parcial que a vegades es dona. Els elements festius que en revolten a fires i, a vegades, a mercats han introduït novetats que, en determinades ocasions, són molt discutibles com les anomenades fires medievals i determinats aspectes de commemoració històrica. És significativa la promoció que fan de les fires els seus organitzadors. A alguna fira, s'enuncia com «gastronomia, art i cultura» a Lloretó «potencial econòmic, cultural i social» a Santa Maria.

En el conjunt de les fires i a molts de mercats es detecta l'auge de les activitats entorn a gastronomia. La potenciació de la cuina mallorquina i dels productes locals és un fet. Les mostres de vins, d'olis, dels productes artesanals derivats de la matança, els formatges, les fruites i verdures, fins a les mostres de la dieta mediterrània són habituals. És evident però que, juntament amb productes locals, artesanals o industrials, també trobem tot tipus de mercaderies donades les característiques de molts comerciants i consumidors.

Encara que d'una manera molt diversa hem de fer esment a activitats culturals i festives organitzades entorn, sobretot, de les fires. A l'actualitat, a alguna fira, trobem presentació de llibres, concerts, teatre, etc.

La pervivència a Mallorca de fires i mercats, amb aspectes tradicionals, amb novetats, innovacions i amb gran aflluència de ciutadans i turistes és un fet.

Bibliografia

Andreu Vives, Joan; Serra i Busquets, Sebastià [dir.] (2007). *Les fires, els mercats i les festes populars dels nostres pobles*. [Palma]: Universitat de les Illes Balears/Consell de Mallorca

Direcció General de Comerç i Empresa (2016). *Calendaris de fires i mercats de les Illes Balears 2016*. Conselleria de Treball, Comerç i Indústria del Govern de les Illes Balears:

<<http://www.caib.es/sacmicrofront/contenido.do?mkey=M8&lang=CA&cont=83951>>

Diversos autors (2004). *Mercats de la Mediterrània*. [Barcelona]: IEMed, Institut Europeu de la Mediterrània/Lunweg.

Fullana Puigserver, Pere [dir.] (1991). *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 5 i 10. [Inca]: Promoallorca Edicions S.A. Textos de Miquel AlenyarFuster.

Guàrdia, Manuel; Oyón, José Luis [ed.] (2010). *Fer ciutat a través dels mercats. Europa, segles XIX i XX*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona/Institut de Cultura-Museu d'Història de Barcelona.

Socias, Joan (2015). «Feriascongusto». *Brisas. Semanario de Última Hora*. 14/11/2015, p. 4-7.

